

בס"ד, יום ג' שבוע של פסח י"א ניסן תשע"ח,
בענינא דיומא - חג הפסח.

דיוני הלכה אקטואליים בסוגיות הנלמדות,
לעורר לב המעיין, ואין לסמוך על הדברים
הלכה למעשה.

גליון נושא:

'חטיפת אפיקומן'

פנינים

פקחותו של ילד

מעשה שהיה: ידוע ומפורסם הגאון
רבי יהונתן אייבשיץ כפיקח וחכם
מופלא, גם במעלליו יתנכר נער, כבר
בהיותו ילד צעיר נגלו אצלו אותות
פקחות מדהימה.

בליל הסדר כשהגיע שעת אכילת
האפיקומן, ראה אביו של רבי יהונתן
שהאפיקומן איננו, הבין מיד כי ידו
של בנו בכך. כשנשאל על כך, הודה
ולא כיחש, ואף טען כי לא ישיב עד
שיבטיח לו אביו כי יקנה לו חליפה
חדשה, בלית ברירה הבטיח לו אביו.

אחרי שהחזיר את האפיקומן לאביו,
חילק האבא לכל בני הבית ודילג על
יהונתן הקטן, ודרש שהילד יוותר על
ההבטחה, בתמורה לפיסת מצת
אפיקומן. מיד הוציא יהונתן מכיסו
פרוסת אפיקומן, וקרא מתוך חדוה,
'הריני מוכן ומזומן לקיים מצות
אכילת אפיקומן'. הוא נימק 'שיערתי
כי לאחר שאשיב, תסרב לתת לי
הבטחתך, לכן הכנתי מבעוד מועד
חתיכה עבורי, וכעת - נשארתי מחויב
לקיים את ההבטחה'.

חקירה: יש לדון האם אביו חייב
ליתן לו את החליפה. הרי ההבטחה
היתה אם יחזיר לו את 'כל
האפיקומן', והרי לא השיב. או שמא
ההבטחה היתה לקבל 'פיסת אפיקומן'
כדי שיוכל לקיים במצה זו מצות
אכילת אפיקומן, והרי יכול לקיים
במה שהשיב. ❖

חוטפין מצות

פירושי הראשונים: מבואר בגמ' (פסחים דף קט.) אומר
רבי אלעזר חוטפין מצות בליל הסדר בשביל שהתינוקות
לא ישנו. ונחלקו הראשונים מה פירוש חוטפין;

רש"י מבאר שהכוונה להגבהת הקערה בשביל התינוקות
שישאלו. הראב"ד (הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ג)
מפרש שהכוונה שאוכלים מהר. הכל בו (סימן נא) והתוס'
יום טוב (פסחים פרק י משנה ו) מסבירים שמקצרים
בהגדה לפני האכילה. הרשב"ם (ד"ה חוטפין) מפרש על פי
התוספתא חוטפין פירוש גוזלין, שמסלקים את הלחם
מידי התינוקות, שלא יאכלו הרבה וישנו ולא ישאלו, אבל
עכשיו שלא אכלו כדי שבען ישאלו כשיראו את השינויים.
וכן מוכח גם מהמאירי (פסחים דף קח:) וכן כתבו המהר"ם
חלאווה, וספר המכתם.

1. מנהג ישראל תורה

אפיקומן: כתב השו"ע (סימן תעג סעיף ו) ויתן חציה
לאחד מהמסובין לשומרה לאפיקומן ונותנים אותה תחת
המפה.

וכתב בבאר היטב (ס"ק יט) שצריך להניח אותה בין הכר
והכסת. והוסיף שהמנהג נפוץ בהרבה בתי ישראל, ללמד
את הילדים לקחת את האפיקומן, ולבקש תמורתו ככל
אשר יושת על עורך הסדר, החפץ לקיים בו את מצות
האכילה. ומקור המנהג בגמ' בפסחים (קט.) האומרת כי
'חוטפים אפיקומן בלילי פסחים, בשביל התינוקות שלא
ישנו'.

מסביר החק יעקב (סימן תעב ס"ק ב) שמקור המנהג
בדברי הרמב"ם (חמץ ומצה פרק ז הלכה ג) שכותב, וצריך
לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו
ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד שישב
להם ויאמר להם כך וכך אירע וכך וכך היה. וכיצד משנה
וכו' וחוטפין מצה זה מיד זה. עכ"ד. ומכאן התפשט
המנהג, שהתינוקות חוטפים את מצת האפיקומן, שאז לא
ישנו וישאלו.

והנה הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים. בספרו הנפלא פרדס יוסף החדש על הגדה של פסח, כתב אריכות מופלאה על גניבת אפיקומן עיין שם ותרווה נחת.

2. מקור המנהג

ושמרתם: כתב בספר ויגד משה (סימן יח אות ז) זכר לדבר מהפסוק ושמרתם את המצות, ובספר מקראי קודש (פסח חלק ב סימן מא) הביא עוד שאפיקומן זכר לקרבן פסח, וכתוב במאירי (פסחים קיד. ד"ה במקדש) שבזמן אכילת קרבן פסח, היו מצניעים את

בשר הפסח, אחר אכילת כזית ממנו, ואוכלים בשר החגיגה, הרי לנו אסמכתא להצניע את האפיקומן.

בספר אוצר ההלכה מביא שהמהר"ם חלאווה (פסחים ה"ט) כתב 'גוזלים זה מיד זה לשמחה, כדי שישאלו התינוקות ולא ישנו. ובספר המכתם כתב 'גוזלין וטורפין זה לזה'. ועוד הביאו בשם נוהג כצאן יוסף שאין לבטל את המנהג שנערים גונבים אפיקומן, ומביא מספר מילי דאבות שיש כוונה עמוקה בכל ענין אפיקומן וגניבתה.

וכתב בפסקי תשובות, שיש להקפיד מחמת חינוך הילדים, ושמירה על לשון נקיה, לא לקרוא לענין זה בלשון 'גניבת אפיקומן' אלא בלשון 'חטיפת אפיקומן', כלשון הגמ', וכפי שמדויק מלשון החק יעקב שהובא לעיל.

מתאוה לזה: כמו כן הובא המנהג הזה, בספר מנהגי רבי שלום מנוישטט (סימן נ אות א) רבו של המהר"ל, שמה שאפשר לעשות שינוי לתינוקות כדי שישאלו הרי זה משובח, כגון לחטוף מהן מה שיש להם וכדומה, מפני שהקטן מתאוה לזה. וכן הובא בספר מנהגי המהר"ל (סדר ההגדה אות לז) וסיים שם כי הקב"ה מתאוה לזה. אמנם בדבריהם לא מוזכר כי התינוקות חוטפים. רבי יעקב עמדין (סידור היעב"ץ מכתב יד המחבר, שער המפקד, שער שני, שער השיר סדר הגדה, נתיב ה) כתב לגבי מנהג האשכנזים שהילדים גונבים את האפיקומן, 'יש לו סמך בגמרא (פסחים קט). חוטפין מצה בלילי פסחים'.

3. טעמי המנהג

שלא יישנו: הטעם הפשוט למנהג הוא כדי שהתינוקות לא יישנו, כמבואר בראשונים ובפוסקים שהובאו לעיל.

שיזכרו לאוכלו: בספר ויגד משה (אות ט) כתב כי הוא עוזר למסובים לזכור לאכול את האפיקומן בסוף הסעודה, כיון שהילדים ממתינים שיפדו מהם את האפיקומן ומזכירים למסובים לאכול. ומובא בספר אוצר הפסח שאירע מעשה אצל גדול אחד ששכחו לאכול האפיקומן, וכשעמדו לברך ברכת המזון נזכר הקטן שעדיין לא פדו ממנו האפיקומן, וכך נזכרו שצריכים לאכול האפיקומן קודם ברכת המזון.

זכר ל'לא יחרץ': בספר מכתב סופר (חלק א סימן קי) כתב שהרי בלילה זה עושים דברים רבים להזכיר חסד ה' עמנו, והרי התורה מעידה כי לא יחרץ כלב לשונו ולא נעשה דבר זכר לזה. אולם מצינו בפסחים (דף קיג) לא לגור בעיר בעיר שלא נובח בה כלב, ופירש רש"י משום שהוא שמירה מאויבים ומגנבים, ואם כן גניבת האפיקומן הוא זכר לכך שהרי מכיון שלא היו כלבים ממילא הגנבים פרצו באותו לילה.

זכר לברכות יעקב: בספר הסדר הערוך (להר"ם ווינגרטן) הביא בשם ספר מנחת אליהו לרבי אליהו איתמרי בשם זקן חכם, וכן מובא בשם רבי אברהם שמחה הורביץ מבראנוב, על הפסוק (בראשית כז לה) וַיֹּאמֶר בָּא אֶחִיךָ בְּמֶרְמָה וַיִּקַּח בְּרִכְתְּךָ, ותרגם אונקלוס ש'נכנס אחיך בחכמה וקיבל

ברכתך', וכן פירש"י במרמה - בחכמה. וצריך להבין מה החכמה בלקיחת הברכות? אלא חכמת יעקב היתה, שהביא אל יצחק אביו את שני גדיי העיזים בפסח, והם היו קרבן פסח וקרבן חגיגה, ואז יאסר עליו לאכול מטעמי עשו, שהרי 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן', ויש רמז לדבר 'במרמה' בגימטריא 'אפיקומן', ומכאן רמז לחטיפת האפיקומן במרמה בליל פסח.

כשאלה ומתנה: יש שכתבו שחטיפת האפיקומן הוי כהשאלה ומתנה לתינוקות, שהרי האב יודע שהבן ייקח את המצה ומסכים בדעתו ומוחל מחילה גמורה, וגם יודע שבסוף הלילה יחזיר לו הבן, והוא כמו הצחוק של השאילה ומתנה שעשו עם המצרים.

4. המתנגדים למנהג

בגלל הגויים: רבים מגדולי ישראל התנגדו למנהג, כתב בספר אורחות חיים (סימן תעג ס"ק ט) בשם ספר מאורי אור, שמנהג הילדים שגונבים את האפיקומן הוא בדוי והבל, כי הגויים מבינים מכך, שהיהודים מלמדים את ילדיהם לגנוב, זכר ליציאת מצרים שניצלו את מצרים, ולכן המונע מהמנהג הזה משובח. ובאמת אצל אדמו"רי חב"ד לדורותיהם, הקפידו לא לחטוף את האפיקומן.

טעון שמירה: לדעת הגר"ח מבריסק זצ"ל (הגדה של פסח מבית לוי), וכן המנהג בבית בריסק עד היום, שאין מקור למנהג חטיפת האפיקומן, ולא זה הפשט בדברי הרמב"ם, שלא התייחס כלל לחטיפת התינוקות את האפיקומן מראש הבית, ואדרבה אין ראוי להניח לתינוקות לחטוף את האפיקומן, כיון שהוא זכר לקרבן פסח, וטעון שמירה, ונפסל בהיסח הדעת כמו שאר 'קדשים'. והביאור במה שכתב הרמב"ם 'וחוטפין מצה זה מיד זה', שהרי בכל השנה אסור למסובים לאכול לפני שהמברך אוכל, אלא הבוצע אוכל ראשון ואחריו כל המסובים, וזאת משום דרך ארץ, אבל בליל הסדר התיירו למסובים לאכול לפני המברך, כדי לעורר התינוקות שלא יישנו.

בני ספרד: בקרב חכמי ספרד היה התנגדות עזה למנהג זה, כפי שכתוב בספר כתר שם טוב (חלק ג עמוד 176) על מה שאצל האשכנזים הילדים גונבים את האפיקומן, ולא משיבים אותו עד שיבטיח להם אביהם מתנה, ואצל הספרדים לא התקבל המנהג הזה. והוסיף שהמנהג הזה מרגיל ומחנך את הילדים בצעירותם לגנוב, בכך שגונבים את האפיקומן, וכאשר יגדלו יבואו לגנוב דברים יקרים מבית הוריהם, ויקשה עליהם לעזוב מידה זו כיון שכבר התרגלו.

וכן מנהג בהגדה של פסח כה לחי (לרבי יצחק חזן, סדר הלילה סעיף י אות ד) כמה חסרונות במנהג הזה: א. המצה יכולה להישבר לחתיכות, ב. הילד מתרגל איך לגנוב והרי זה מצווה הבאה בעבירה, ג. יש אי נעימות לאבא כתוצאה מדרישות גבוהות מידי מצד הבן, ומנהג זה לא ידעוהו אבותינו ואבות אבותינו, וטוב לבטלו ומי שלא ידע המנהג הזה, טוב למונעו שלא ינהג כך.

לא נהגו: בספר מקור חיים (לבעל החוות יאיר, סימן תעז ס"ק א) כתב שהמנהג הזה, הוא בשביל לחבב את המצה, אבל בכל זאת יש צד למחות ולבטל המנהג. וכך משמע קצת גם מכך שהמשנה ברורה לא הזכיר את המנהג הזה. גם בבית ה'חזון איש' ובבית ה'קהילות יעקב' נהגו שלא לגנוב את האפיקומן. וביאר הגר"ח קנייבסקי שליט"א (מובא במעשה איש חלק ה), שהטעם משום שמרגיל לגניבה.

לומר 'חטיפה': הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה פרק ט ארחות הלכה הערה 210) סבר שכיון שאנשים רגילים להתבטא ש'גונבים את האפיקומן', אי אפשר להרגיל את התינוקות לגנוב ולקבל שכר על כך, ואמר שאלו שנוהגים כך, טוב שיזהרו לכנות אותה 'חטיפה'. וכן כתב בפסקי תשובות, שיש להקפיד מחמת חינוך הילדים, ושמירה על לשון נקיה, לא לקרוא לענין זה בלשון 'גניבת אפיקומן' אלא בלשון 'חטיפת אפיקומן', כלשון הגמ', וכפי שמדויק מלשון החק יעקב שהובא לעיל.

משום שמחה: יש שהשיבו על טענה זו, שזה מלמד את התינוקות לגנוב, שגניבה לצורך שמחה מותרת כמו שמצאנו בגמ' (סוכה דף מה.). מיד התינוקות שומטין את לולביהן ואוכלין אתרוגיהן ופירש רש"י שמותר לאכול את אתרוגיהן של התינוקות, ואין בכך איסור גזל ולא 'משום דרכי שלום', כי כך נהגו מחמת שמחה. וכן הבחורים. ומבואר בתוס' (ד"ה מיד) ונפסק בשו"ע (חו"מ סוף

סימן שעח), ויש ללמוד מכאן לאותן בחורים שרוכבים על סוסים לקראת חתן, ומקלקלים אחד לשני את הבגדים או הסוס, ופטורים משום שכך נהגו מחמת שמחת חתן. וכן מבואר בשו"ע (או"ח סימן תרצה), המזיק את חבירו מכח שמחת פורים פטור. הרי לנו שהיזק וגניבה משום שמחה אין בזה איסור. והוא הדין בליל הסדר שחוטפין המצות משום שמחה כדי שהתינוקות לא יישנו וישאלו אין בזה משום איסור גניבה.

כוונות עמוקות: כתב המהר"ם חלאווה (פסחים ה"ט) 'גוזלים זה מיד זה לשמחה, כדי שישאלו התינוקות ולא ישנו. וכן בספר המכתם כתב 'גוזלין וטורפין זה לזה'. ועוד הביאו בשם נוהג **כצאן יוסף** (דיני ליל פסח אות ד) שאין לבטל את

המנהג שנערים גונבים את האפיקומן, בשביל לבקש מתנה מאביהם תמורתם כי כך ישארו ערים ויספרו ביציאת מצרים, והבן חכם שואל וימלא ה' כל משאלותיו לטובה. ומביא מספר מילי דאבות (חלק ג סימן יג) שאפילו אם הבן לומד לגנוב את אביו ואמו, ולא מצאנו גניבה המותרת בין מישראל ובין מנכרי, וכן הגונב למיקט או על מנת להחזיר גניבה היא, אבל יש כוונה עמוקה בכל ענין אפיקומן וגניבתו. ראה בכל זה בספר אוצר ההלכה.

5. מצה אחרת לאפיקומן

דרישה מופרזת: בספר ויברך דוד (חלק א סימן נח), ובספר אהל מועד כתבו, שאם חוטף האפיקומן מבקש דבר יקר, מותר לאכול מצה אחרת לשם אפיקומן, כי אין שום חיוב לאכול דווקא את האפיקומן שהצניעו, אלא שלכתחילה עושים כך, וכמבואר ברמ"א (סימן תעז סעיף ב), שאם נאבד האפיקומן יאכל כזית אחד ממצה שמורה אחרת. וממילא, אם הילד דורש תמורה מופרזת עבור החזרת האפיקומן, יכול האב לאכול כזית אחרת ממצה שמורה ויפטר מחיובו, כי אינו מעכב לקחת דווקא מהמצה של ה'יחץ'.

אכן אם הבטיח לתת לילד מתנה, צריך לקיים דבריו, כמבואר בגמ' (סוכה דף מו:): שלא יאמר אדם לילד שיתן לו דבר ולא יתן לו, משום שבכך מלמדו שקר.

בספר ויברך דוד יצא לדון, האם מותר להבטיח לתינוק לתת לו מתנה מוקצה עבור האפיקומן, האם יש לחוש מטעם וְדָבָר דְבָר. והביא שם מדברי המשנה ברורה (סימן שו"ק לג) שכתב לגבי מה שמכריחים קצת לתת מתנה לחתן יתכן שמותר, כיון שהוא יכול לחזור, ולפי זה מותר גם במתנת האפיקומן לילד.

שמירה: כתב בספר ויגד משה (סימן יח) שצריך להזהיר את הילדים הקטנים החוטפים את האפיקומן ומצניעין אותו, לא להניח האפיקומן מתחת למיטה, שמבואר מפני שרוח רעה שורה עליהם, כמבואר בשו"ע (יורה דעה סימן קטז סעיף ה) שאין להניח אוכל מתחת המיטה. וכן להזהירם לא להכניס המצה לבית הכסא, כמבואר בשלמת חיים (סימן יג) שאמנם מדוייק מהבאר היטב שאין בזה איסור, אבל משום נקיות אין לנהוג כך. וכיון שכבר היו דברים מעולם, החכם עיניו בראשו!

6. עצה טובה!

תיקון גדול: הרבה נוהגים להחביא את מצת האפיקומן, והילדים מחפשים ובודקים, ומי שמצא מקבל מתנה. דא עקא הרבה פעמים, נגרם מכך מכשולים, כאשר הילד ברוב התלהבותו בעת מציאת האפיקומן - פיסות המצה נופלות לארץ, לעיתים הילד מחביא את ה'מציאה' בבית הכסא או תחת המיטה, במקרים רבים המצה מתפוררת לפיסות קטנות ביותר, וכל זה רחוק מ'שימור'.

תיקון גדול לפתרון כל בעיות אלו, מופיע בהגדה של פסח רבה אמונתך (עמוד מח; פנינים ומנהגים לליל הסדר בטוב טעם ודעת, ניתן להשיג בפקס 02-6500176), להכין מראש בסתר שני שקיות, שקית אחת עטופה היטב תישאר כל הזמן בידי האב, ורק את השקית השניה יחביא כאילו הוא האפיקומן, ובפועל יאכל את המצה שנשארה בחיקו. ולעשות זאת בחכמה שהילדים לא ישימו לב.

יש כאן רווח נוסף, לפעמים נוצר ויכוח עז, הילד מעלה דרישות מוגזמות, האבא אינו מוכן להתחייב, והמשא ומתן נקלע למבוי סתום, מה עושים? מאוחר מאוד לחצות הלילה! אבל אם יש שקית מוסתרת, הרי בשעת חירום האבא מוציא את המטמון ומכריז, 'יש לי מצה לאפיקומן' ואז הילד תכף ומיד יוריד את הדרישות לרף המינימום, כי אחרי אכילת האפיקומן הוא לא יקבל כלום, בתמורה למצת האפיקומן שבידיו.

סיכום הגיליון:

7. דינים העולים

חטיפה: מנהג ישראל מקדמת דנא לחטוף את האפיקומן, ומקורו מהראשונים, ויש למנהג זה כמה טעמים כפי שהתבאר בפנים. מאידך הרבה פוסקים מגנים מנהג זה.

מצה אחרת: אם נאבדה מצת אפיקומן, יכול להשתמש במצה שמורה אחרת, ויש שכתבו שאם הילד החוטף מציב דרישות מוגזמות, רשאי לקחת מצה אחרת לאפיקומן.

בית הכיסא: יש להזהיר שלא יניחו הילדים את האפיקומן בבית הכיסא או מתחת המיטה, משום רוח רעה.

מוקצה: יש מתירים להבטיח לתינוק מתנה מוקצה עבור האפיקומן, ואין בכך משום ודבר דבר.

עיצה טובה: יש מציעים לעשות לכתחילה שני שקיות, אחד עם האפיקומן האמיתי והשני כדי להחביא, וכעת גם אם הילד לא ישמור את האפיקומן לא יקרה כלום. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הופיע:

יצא לאור אוגדן

גיליונות 'עומק הפשט'

(1-135)

המחיר 30 ₪

ניתן להשיג בחנות

'ספרי הישיבה' רחוב

בית ישראל 3 ירושלים

הנושא לשבוע הבא:

צילום תמונות בחול המועד

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפ"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדריים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.
וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

הודעה חשובה:

ניתן לקבל בחינם את העלון כל שבוע במייל,

להצטרפות יש לשלוח

בקשה לכתובת מייל:

5047867@gmail.com

שיהיה טעם פסח אז בפיו, שלא יהיה כלה
אכילת פסח מכל וכל. על כרחך שיהיה טעם
מצה אז, וישאר אז רושם מהמצוה. -

ועל כן נראה לדינא למאן דאמר אין הפסח
נאכל [אלא] עד חצות. והוא הדין מצה. דלאחר
חצות מותר לאכול. ובלאו הכי נראה כן,
דודאי אין חיוב שישאר טעם פסח ומצה בפיו
רק בזמן המצוה. ועל כן נראה דאם בתחילת
הסעודה או באמצע רואה שהוא קרוב לחצות.
יאכל כזית מצה על תנאי, אם הלכה כר'
אלעזר בן עזריה, יהיה לשם אפיקומן. וימתין
עד לאחר חצות ויאכל סעודתו. ואחר כך יאכל
שנית אפיקומן, ויוצא ממה נפשך. אם הלכה
כראב"ע דעד חצות, יוצא באפיקומן ראשון.
ואחר חצות מותר לאכול דברים אחרים, ואם
הלכה כרב עקיבא דעד שיעלה עמוד השחר,
יוצא באפיקומן השני. (עכ"ל).

ויש לציין דחידוש זה נדפס בשמו גם
בחוברת "מציון תצא תורה" שיו"ל בזאמישץ
שבפולין בחודש אלול תרפ"ט, אך יש כמה
שינויים קטנים בין שני המאמרים הנ"ל, וראה
בקובץ מבקשי תורה (פסח ח"ב עמוד תשכ"ו)
ששם הועתק המאמר שנדפס בקונטרס מציון
תצא תורה בתוספת ציונים והערות.

והנה גאוני זמנינו האריכו בחיבוריהם לדון
ולפלפל בעצתו של האבני נזר, ויש מהם
מחזקים ומאמצים עצה זו, וממליצים לנהוג
כן, ומאידך יש המקפיקים ודוחים את דבריו,
ונסתפק בהצגת המקורות לתועלת הרוצה
לעיין בעומקה של סוגיא זו.

וא"ז הם: מקראי קודש (פסח ח"ב סימן נ"ד),
שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה החדש סימן ל"ח
אות ח'), שו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן
מ"ז-מ"ח), שו"ת אז נדברו (ח"א סימן ל'),
מועדים וזמנים (ח"ג סימן רנ"א, ח"ז סימן קפ"ח),
שו"ת קנין תורה (ח"ה סימן מ'), שו"ת להורות
נתן (ח"ד סימן מ"א-מ"ג), שו"ת משנת יוסף

(ח"ה סימן פ"ח), שלמי מועד (עמוד שצ"ז),
שביבי אש (מועדים ח"ב סימן ל"ב), שו"ת שבט
הקהתי (ח"א סימן קמ"ד), ספר תפארת צבי
(רוזנטל, פסח ח"א סי"א), ספר חיל יהודה
(ליפקוביץ, ס"ד), ובקובץ בית ועד לחכמים
(נאראל, עמודים רצ"א-רצ"ז), ובקובץ המאור
(קונטרס תמ"ו, ניסן תשע"ב עמוד כ"ו), ובספר
סוכת חיים (ח"א עמודים תקס"ט-תקע"ו, ח"ב
סימן כ"ח עמודים של"ה-של"ו), ובשו"ת מנחת
חן (או"ח סימן מ"ג), ובקובץ אור תורה (להגר"ר
דוב וייס שליט"א, גליון ו', ניסן תשס"א, עמודים
מ"א-מ"ב) תשובת הגר"ש אלישיב זצ"ל בענין
זה, ספר אלה הם מועדי, להגר"י כהן
שליט"א, על מצוות ליל הסדר (סימנים ל"א,
ל"ב, ל"ג).

ובקובץ מבקשי תורה (שם עמודים
תשכ"ח-תשמ"ו) הובא אריכות גדולה בענין זה,
וכן בספר אלה הם מועדי בהלכה להגר"א
שלזינגר שליט"א, (סימן ל"א).

ויש שהקילו לענין זה רק בליל יו"ט שני,
וראה בקובץ קול התורה (גליון ע"ג עמוד קס"ג).

טעמים ומנהגים בהצנעת האפיקומן

[תרו] צפון. בענין המנהג להחביא את
האפיקומן, מצאנו כמה וכמה
ענינים ומנהגים, ובספר מנחם ציון כתב הטעם
שמצניעין את האפיקומן. לפי שכל חכם לב
וטהור ידים הקרב אל משכן ה' לעבוד עבודת
הקודש, צריך להצניע מעשהו להסתיר דרכיו,
ונאמר (ישעיה ל"ג, ו') יראת ה' הוא אוצרו וכו',
וצריך להסתיר כסגולת מלכים שמצניעין
אוצרותיהם, על כן מצניעין את האפיקומן בלי
שירגישו בו, ואחר כך לוקחין אותו משם,
ונקרא אפיקומן אפיקו מנא להוציא הכלים
משם.

ובספר מעשה רב כתב לבאר ע"ד שכתבו
הפוסקים שמכסין הפת בשעת הקידוש על

דכשישראל יצאו ממצרים הטמינו המצריים הכסף והזהב, וכשביקשו ישראל מהם הכסף כדכתיב וישאלו וכו', לא רצו המצרים לתת, אבל היהודים אמרו שהם ראו היכן שמונח הכסף, דזה הטעם לנתינת מכת חושך שהיו ישראל רואים כל הכסף והתכשיטים של המצריים. ואח"כ נתן הקב"ה את חן העם ויתנו כסף וזהב וכו', ולפי הנ"ל נראה דאולי הטמנת אפיקומן היא זכר למה שהמצרים הטמינו כספיהם וכו', ואח"כ נתנו מתנות, ודו"ק.

בענין מנהג הטיפת האפיקומן על ידי הקטנים בליל הסדר.

[תרין] **כתב** בספר מטעמים טעם למנהג שהתינוקות לוקחים האפיקומן בליל פסח, ומבטיחים להם איזה מתנה בפדיונו. הוא עפ"י מה שאמרו חז"ל (פסחים ק"ט ע"א) שמחלקים קליות ואגוזים לתינוקות בשביל שלא יישנו, וכן חוטפים מצה בליל פסחים בשביל שלא יישנו, שהרבה דברים דקדקו חז"ל שיהיו גם התינוקות והקטנים נעורים בליל הזה, לפי שגם התורה חזרה כמה פעמים והגדת לבנך (שמות י"ג ח'), וכנגד ד' בנים דברה תורה, ולכן המציאו הענין הזאת כדי שהתינוקות לא יישנו, ויהיו מוכרחים להמתין ולהתגבר על השינה עד שיגמרו את הסדר.

והנה מקור הענין הוא מהא דאיתא בפסחים (ק"ט ע"א) תניא, רבי אליעזר אומר: חוטפין מצות בלילי פסחים, בשביל תינוקות שלא ישנו. ומצינו כמה וכמה פירושים בראשונים על הנאמר "חוטפין מצות", עיין רש"י, רשב"ם, רבינו יהונתן מלונגיל, השגת הראב"ד (הלכות חמץ ומצה פ"ז ה"ג), הגהות מיימוניות (שם), מרדכי, מאירי, ריטב"א בפירושו להגדה של פסח, כל בו (סימן נ"א), רבנו ירוחם (נתיב ה' ח"ד דף מ"ג ט"א), מאמר

היין שלא יראה הפת בושתו, אף כאן מה שמברכין המוציא על הפרוסה השניה ומניח האחרת יחשב לבושת לאחרת, לכן מסלקינן מעל השלחן ומכסין אותה.

עוד כתב במעשה רב שמטמינין אותה, כדבר המשומר, זכר לדבר: "ושמרתם את המצות" (שמות י"ב, י"ז), ורמז גם על זה שתעשה לה שמירה.

[תרח] **וכעת** אעתיק את דברי הג"ר שמואל ברוך גנוט שליט"א, שסיכם בקצרה ענין זה, וז"ל: שאלה: מדוע מחביאים את מצת האפיקומן. - תשובה: הטור כתב שצריך לתת את מצת האפיקומן לאחד המסובים לשמירה, כדי שלא יבוא בטעות לאוכלה באמצע הסעודה. המהרי"ל כתב להניח את המצה לפניו על השולחן מתחת המפה, כדי שלא ישכחנה מחד, ומאידך - שלא יאכל אותה כעת. הטור מוסיף, שבהטמנת המצה יש רמז ל"משארותם צרורים בידם" ולכן מחביאים אותה מתחת הכר. ישנם אחרונים שהסבירו שמחביאים את המצה מתחת לכרית, כי הנחה בין הכר והכסת נחשבת לשמירה, כמובא בגמרא (ברכות כ"ד ע"א) והוא רמז ל"ושמרתם את המצות". מרן הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל מסביר שלפי שהפסח צריך שמירה שלא יהיה בו היסח הדעת, וכשמפסיק באמצע אכילת הפסח בסעודה, נמצא מפסיק בהיסח הדעת בחלק הפסח שאוכל בסוף הסעודה, לכן צריך להצניע את קרבן הפסח במקום המשומר. ואנו נוהגים מסיבה זו להטמין גם את מצת האפיקומן, זכר לקרבן הפסח. ישנם המטמינים את מצת האפיקומן בציצית (גנוי יוסף). ויש האומרים שלפי הסוד מטמינים את האפיקומן בין שני כרים. (ויגד משה). עכ"ל.

[תרט] **ולענין** נראה לומר, דאיתא במדרש (שמות רבה י"ד, ג')

[תריג] וְלַעֲנֵד יֵשׁ לומר כי הלילה הזה של ליל הסדר היא זמן גדול מאד, וכידוע מספרים הקדושים, וכדי שהשטן לא יתן עינו לקלקל הלילה הזה, עושים כאילו שגונבים האפיקומן, וככה חושב השטן דאין מה לדאוג על ישראל אם מקיימים את המצוות, דהרי הם גונבים, וככה עוזב את בני ישראל, ובני ישראל מקיימים בינתיים מצות ארבעה כוסות ומצה ומרור ואכילת האפיקומן וכו', והבן.

עוד נראה לומר בדרך צחות ע"פ הגמרא בחולין (ק"ט ע"ב) כל דאסר לן רחמנא, שרא לן כוותיה, אסר לנו דמא, שרא לן כבדא, וכו', ע"ש. וכן י"ל שהתורה אסרה ואמרה לא תגנבו, והתירה בליל הסדר לגנוב האפיקומן.

[תריד] וְהַגֵּר שמואל ברוך גנוט שליט"א, סיכם את ענין חטיפת האפיקומן באופן נפלא, וז"ל: שאלה: ממתח, מדוע ולמה, נגזר עלינו שילדינו הופכים ל"גנבים" והם "גונבים" לנו את האפיקומן. - תשובה: הגמרא (פסחים ק"ט ע"א) אומרת: "חוטפין מצות בליל פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו", והרמב"ם כתב ש"חוטפין מצה זה מיד זה, כדי שיראו התינוקות וישאלו". חוטפים (חוטפים! לא גונבים!) את האפיקומן, כדי שעל זה יישארו הילדים ערניים, לפחות עד זמן אכילת האפיקומן, וגם בכדי שיהיו מעורים בענייני הסדר וישאלו על מה זה ולמה זה. בספר "סדר הערוך" מביא בשם "אוצר הפסח" שאנו מאפשרים לילדינו לחטוף את האפיקומן, כדי שהילדים, הלהוטים לקבל מתנות, יזכירו לנו שצריך לאכול את האפיקומן. הגר"ח מבריסק שלל את מנהג חטיפת האפיקומן, מכיוון שמצת האפיקומן היא זכר לקרבן הפסח, וכשם שהפסח טעון שמירה ונפסל בהיסח הדעת, כך הדין באפיקומן. ישנם גם ספרים

חמץ לרשב"ץ (אות ק"כ), אכן לא מצינו באף אחד רמז למנהג גניבת האפיקומן.

או"ם בחק יעקב (סימן תע"ב סק"ב) מצא רמז למנהג זה מדברי הרמב"ם (פ"ו מהלכות חמץ ומצה ה"ג) שכתב: חוטפין מצה זה מיד זה כדי שיראו התינוקות וישאלו. וכתב, דאפשר שמזה נתפשט המנהג שמניחין לתינוקות במדינות אלו לחטוף האפיקומן, שע"י זה לא ישנו ויתעוררו לשאול, ע"ש. וע"ע בספר נוהג כצאן יוסף (ליל ראשון של פסח ס"ק ד') שכתב, דאין לבטל מנהג זה כי מתוך כך הנערים ינערו משנתם ויספרו ביציאת מצרים וכו', ע"ש.

[תריא] וּבְגִלְיוֹן היקר "פנינים" (גליון ל"א) היו"ל ע"י ידידי הגר"ר מרדכי חיים שליט"א, (גליון ל"א), כתב י"ז טעמים על מה שנהגו לחטוף את האפיקומן על ידי הקטנים בליל הסדר. (ועיי"ש בגליון "פנינים" הנ"ל אות י"ח, י"ט, כ', שהביא את המסתייגים ממנהג זה עיי"ש, וע"ע להלן אות תרי"ז).

ובקובץ קול התורה (גליון ע"ג עמוד קנ"ט) הובא בשם הגר"ד פיינשטיין שליט"א, שהטעם הוא כדי להראות שמצות מצה חביבה עלינו כ"כ, ומוכנים לשלם בעדה כדי שיחזירה לנו.

[תריב] וְרֵאָה בספר "אוסרי לגפן" להרה"צ יהודה שיינפלד שליט"א, (על פסח- שבעות - ובין המצרים עמודים י"ז-י"ח), וכן בקונטרס 'נשמתין חזתין' (פרשת תולדות תשע"ג אות ו') בשם הגה"צ רבי יצחק מאיר מורגנשטרן שליט"א, ובספר מרי"ח נוחח להגרי"ח אבוהצירא שליט"א, (גליון 37, וגליון 119), עוד כמה טעמים נפלאים בחטיפת האפיקומן על דרך הסוד. וע"ע טעמים בספר מכתב סופר (הקדמה לח"ב), ובסוכת חיים (סימן ט"ו עמוד תי"ח).

עוד כתב: ומיהו באופן שברור לאב שהקטן אינו זוכר את מה שהבטיח לו, ואם כן אין חשש שיתלמד לשקר, יתכן שאינו מחוייב ליתן לו, דמצד דיני ממונות לא חל עליו חיוב באמירה גרידא, וצ"ע למעשה.

ובמקורות שם כתב על זה: כן משמע מסוגיית הגמרא הנ"ל, דכל החשש הוא רק משום שקר, וכן צידד בשו"ת ויברך דוד (ח"א סימן נ"ח), עיי"ש.

אכן כבר נתקשו בזה האחרונים מדוע אין בזה איסור מדינא, דומיא דהאומר לעני שיתן לו מתנה שהוא מחוייב ליתן, ועיין בענין זה בספר קובץ הערות להגר"א ווסרמן זצ"ל (בביאור האגדות שבסוה"ס אות ו') ובקהלות יעקב (סוכה סימן כ"ט), ובשו"ת משנה הלכות (ח"ט סימן דש"מ) במכתבו לבעל הקה"י, ובתשובות והנהגות (ח"ג סימן רפ"ה), ובספר ניב שפתיים (יברוב, עמוד קט"ו), ואכמ"ל.

ובשו"ת שלמת חיים להגר"ח זונפלד (ח"ב סימן ע"ט וסימן ת"ע) כתב דאין לאסור בזה משום מחוסר אמנה וכדאיתא בב"מ (מ"ט ע"א), דבקטן לא שייך זה.

ב' ילדים נטלו האפיקומן - מי מהם זוכה בפרס

[תריז] **שמעתי** מידידי הגרש"ב גנוט שליט"א, ששאל את הגר"ח קניבסקי שליט"א, כלפי מעשה שהיה באחד שבנו אחד גנב האפיקומן ואח"כ נרדם, ובנו השני היה זה שהחזיר את האפיקומן, ושאלו הילדים מי משניהם זכאי למתנת האפיקומן... והשיב מרן: "ברור שמי שהחזיר לאבא הוא מקבל את הפרס. אחיו הרי רק גנב, העיקר הוא מי שמחזיר, ואבא נמן נעל הקהילות יעקב זצ"ל אמר שלא ראוי בכלל לגנוב אפיקומן, כי הדבר מרגיל את הילדים למושג גניבה".

קדומים שכתבו, שחטיפת האפיקומן היא מנהג בדוי והבל והגויים מספרים שהיהודים מלמדים את ילדיהם לגנוב, זכר ל"ויינצלו את מצרים"... ואכן, בקהילות ספרדיות לא מעטות בכלל, לא חוטפים את האפיקומן. ואמנם אנו הנוהגים במנהג זה, יודעים ורואים בכל שנה כיצד חטיפת האפיקומן וחלוקת ההבטחות - המתנות שלאחריה, מותרת את ילדינו ערניים להפליא, קשובים לסיפורי יציאת מצרים. וכן, עלינו להדגיש לילדינו שלא יחביאו את האפיקומן בבית הכיסא או מתחת למיטה, משום שאז תשרה "רוח רעה" על המצה ולא נוכל לאכלה. - ויש לציין שיש שצידדו להקל בזה לגבי ליל הסדר שהוא ליל שימורים, וכמבואר להלן בקונטרס כרם אליעזר (סימן א' אות י').

[תרטו] **וע"כ** בקונטרס החדש אשר ישועות בו מקיפות (פרק כ"ה) שקיבץ הרבה סגולות בעניני האפיקומן, ועיין גם בשו"ת קול מנחם אהל ברכה (סימן ת"י ות"א) מש"כ לגבי אפיקומן, ובתוך הדברים דן גם שנכון לומר 'חטיפת אפיקומן' שלא להרגיל את הקטנים בלשון 'גניבה'.

החוב לשלם לקטן מה שהבטיחו לו
[תרטז] **כתב** בספר חינוך הבנים כהלכתו (פרק ע"ה סעיף כ"ג) וז"ל: יש לציין שהאב צריך לזכור ליתן לבנו את מה שהבטיח לו עבור מה שהחזיר לו את האפיקומן, דאי לאו הכי יתרגל התינוק לשקר, שהרי רואה שאביו הבטיח לו ואינו מקיים - וכדאיתא בהדיא בסוכה (מ"ו ע"ב) שלא יאמר אדם לתינוק דיהיב ליה מידי ולא יהיב ליה משום דאתי לאגמורי שיקרא, ועיין ברמב"ם (הלכות שבועות פ"ב ה"ה), וע"ע בתורת הקטן פרק י' (סעיף ח').

הסיבה, אין צריך לחזור ולאכול, אם קשה עליו האכילה.

ובסימן תע"ב (סק"ב) כתב: מיהו באפיקומן אם שכח לאכול בהסיבה לא יחזור ויאכלנו דהא אסור לאכול שני פעמים אפיקומן.

ובשונה הלכות שם ושם (תע"ב דין י"א, תע"ז דין ב'), כבר העיר בזה וסיים בצ"ע, ואולם כמה מגדולי זמנינו כתבו ליישב בזה את דברי המשנה ברורה, עיין שו"ת אגרות משה (חלק ג' סימן ס"ז), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימנים מ"ו-מ"ז), ועיין גם בתשובתו של א"ז שליט"א, בעל המעדני השלחן מה שהשיב לי בזה, והיא נדפסה בקובץ אור ישראל (גליון כ"ג עמודים ק"א-ק"ג), וע"ע בספר ועלהו לא יבול (ח"א עמוד קע"ו), ובספר מועדים וזמנים (ח"ז סימן קפ"ז בהערה), ובספר תפארת צבי להגר"צ רוזנטל שליט"א, (ח"א סימן י"א), ובספר נזר החיים תשובות הגר"ק (עמודים ר"ה-ר"ו), ובספר הסדר הערוך (ח"א פל"ח הערה 13), ובספר הלכות חג בחג פסח (קארפ, עמוד תס"ט), ובקובץ בית אהרן וישראל (גליון קי"ח עמודים קל"ה-קל"ו) במאמרו של הגר"י קוק שליט"א., וע"ע בספר פניני רבינו הקה"י (ח"א עמוד ק' אות ח') שכתב סתירה כע"ז ממש"כ המשנ"ב בסימן תע"ב (סק"ב), למש"כ המשנ"ב בסימן תע"ח (סק"א).

ולענין מי ששכח לאכול אפיקומן ונזכר לאחר שנטל מים אחרונים, עיין בקובץ אור תורה (וייס, גליון ו', עמודים ס"ט-ע"א) תשובת הגרא"י אולמן שליט"א.,

הצנעת האפיקומן לכל השנה וסגולתו לבנים

[תריח] כתב החק יעקב (סימן תע"ז) ונהגו לשבור חתיכה מהאפיקומן ולנקוב אותו ותולין אותו, ואין בו משום חשש איסור מה שמנקבים אותו ביו"ט. (עכ"ל), וראה בקובץ העדות (גליון י', ניסן תשנ"א, עמודים פ"פ-פ"ו) מאמר נכבד בענין זה של הצנעת האפיקומן לכל השנה.

וראה בספר אמרי נועם שכתב שיש לרמז מה שאומרים הצדיקים, אשר אפיקומן סגולה לבנים, על פי דברי המדרש אשר פרעה אמר 'פן ירבה', ורוח הקודש משיבו 'כן ירבה', [עיין צוהר ח"ג דף י"ח ע"א], ותיבות 'כן ירבה' עולה 'אפיקומן' (עכ"ל), ויש להוסיף כי תיבת 'אפיקומן' הוא גם בגימטריא 'זכרים' לרמז שהוא מסוגל לבנים.

וע"ע בענין סגולת האפיקומן לרפואה בגליון עלים לתרופה (גליון תת"ז, פסח תשע"ב) בשם הגה"ק רבי שלום תאומים ז"ע בעל אור התורה, ובקונטרס הנפלא החודש 'אשר ישועות בו מקיפות' (פרק כ"ה) עיי"ש, ובדרך רמז י"ל כי 'אפיקומן' בגימטריא 'רופא', לרמז שהוא מסוגל לרפואה.

מי ששכח לאכול אפיקומן בהסיבה

[תריט] בענין מי ששכח לאכול אפיקומן, כבר ידוע הסתירה שיש בדברי המשנ"ב בענין זה, דבסימן תע"ז (סק"ד) כתב ובדיעבד אם שכח ואכלו בלא